

Identitet Istre – ishodišta i perspektive, ur. Marino Manin – Ljiljana Dobrovšak – Gordan Črpić – Robert Blagoni, Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar", Biblioteka Zbornici, knj. 26, Zagreb 2006., 582 str.

Dvije godine nakon održavanja znanstveno-stručnog skupa *Identitet Istre – ishodišta i perspektive* (16.-18. lipnja 2004., Pula) izašao je zbornik s radovima koji su tom prilikom predstavljeni. Realizaciju i skupa i zbornika omogućio je Institut društvenih znanosti "Ivo Pilar" u suradnji s Hrvatskim institutom za povijest, Centrom za promicanje socijalnog nauka Crkve HBK te Filozofskim fakultetom u Puli. Već prvim doticajem sa zbornikom čitatelju biva jasno da se radi o solidnomu i znanstveno utemeljenu izdanju. Na to ga upućuje i uvodna riječ, upućena iz pera Miroslava Bertoše.

Bertošin je, naime, uvodni članak *U znaku plurala, višebrojni i višeslojni identiteti istarski* (15-32), kojim rasvjetljuje pojam identiteta i upozorava da je taj pojam kao predmet istraživanja dugo bio ostavljen na marginama hrvatske historiografije. Autor smatra kako su identiteti istarskog poluotoka od "ranoga srednjovjekovlja do danas osebujan zbroj razmrvljenih identiteta pojedinih dijelova hrvatskoga etničkog prostora koji su se u tim prijelomnim stoljećima uobličavali pod utjecajima golemih promjena na Mediteranu, srednjoj i jugoistočnoj Europi"... Nakon upozoravanja o važnosti migracija na višestruko izražene identitete, a osvrćući se posebno na dramatične trenutke prošlosti hrvatskog etnosa ranoga novovjekovlja, Bertoša zaključuje da temeljitije sinteze o danom problemu trebaju tek biti napisane.

Radovi u zborniku podijeljeni su u dvije cjeline: *Povijesni aspekti identiteta Istre* (11-293) te *Društveni i kulturni aspekti identiteta Istre* (295-577). Nažalost, nemoguće je svakom tekstu usmjeriti onoliko pozornosti koliko zaslužuje pa će se ovdje nešto podrobnije prikazati samo oni tekstovi koji otvaraju nove probleme u istarskoj historiografiji. Prva cjelina započinje radom Mile Bogovića *Glagoljaštvo kao identifikacijski čimbenik istarskih Hrvata* (33-46). Slijedi članak Ivana Jurkovića *Hrvatski identitet plemstva austrijskog dijela Istre krajem XV. i tijekom XVI. stoljeća* (47-65) u kojemu, je počevši od primjera glagoljskog natpisa pazinskog potkapetana Baltazara Polderštana u barbanskoj crkvi sv. Antuna Opata pa preko uočavanja "suživota onomastičke raznolikosti" u Istri, pokazao kako su nadiđeni stereotipi talijanske građanske historiografije o izjednačivanju etničke pripadnosti istarskog srednjovjekovlja i ranoga modernoga doba s društvenim slojevima. Istarsko plemstvo je moralo u određenoj mjeri biti i nositeljem hrvatskog identiteta jednako kao što je bilo nositeljem njemačke, talijanske i slovenske sastavnice austrijskoga dijela istarskog poluotoka u kasnosrednjovjekovlju. Nadovezujući se na tu misao, Jurković zaključuje kako se u modernoj historiografiji ne bi smio zaboravljati proces integracije, odnosno kulturnog pluralizma, započet u srednjovjekovno doba.

Istrani u Mlecima (XV.-XVII.st): obilježja, prepoznatljivosti i identiteti (67-84) naslov je rada Lovorke Čoralić, a Slaven Bertoša piše rad pod naslovom *Povijesna antroponimija i toponimija Barbanštine i Rakaljštine početkom XIX. st.* (85-99). Antonio Miculian u tekstu *Il diritto di nazionalità in Istria e nel litorale Austriaco dalla seconda metà del XIX agli inizi del XX secolo* (103-121) donosi rezultate svojih istraživanja vezanih za nacionalna prava u Istri i austrijskom pribalju na prijelazu XIX. u XX. stoljeće.

Nevio Šetić u članku *O nacionalnom identitetu Istre u XX. stoljeću* (123-135) upozorava da u nacionalnom pogledu u Istarskoj županiji apsolutnu većinu čine Hrvati, a što se

tiče regionalnog izjašnjavanja ono se nakon visokih 18% u 1991. spustilo 2001. g. na oko 4% od ukupnog broja stanovnika. Darko Dukovski piše rad naslovljen *Istra XX. stoljeća (1900.-1950.): promjene identiteta (socijalni i gospodarski uzroci)* (137-170), navodeći specifičnost Istre zbog "činjenice da su slojevi istarskog društva toliko umreženi da ne opstaju jedni bez drugih...". Matko Laginja i političko-gospodarski problemi Istre u XX. stoljeću (171-207) članak je Željka Klaića.

Mario Jareb iznosi nova saznanja o ustaškim pogledima na Istru u radu *Istra u medijima, promidžbi i publicistici Ustaško-domobranskog pokreta i Nezavisne Države Hrvatske od kraja dvadesetih godina do 1945. godine* (211-231). Već u ožujku 1919. godine Ante Pavelić, kao stranački tajnik Hrvatske stranke prava, u njezinu programu traži priključenje svih hrvatskih zemalja, među kojima i Istre, u "jednu samostalnu neodvisnu hrvatsku državu". No, nakon 1927. godine i Pavelićeva približavanja Talijanima, Istra se u službenom stajalištu ustaško-domobranskog pokreta više ne spominje kao hrvatska zemlja. Rijetki istupi Pavelićevih poslušnika i hrvatskih emigranata koji se nisu htjeli odreći Istre nisu uspjeli promijeniti politički kurs spomenutog pokreta. Nakon kapitulacije Italije 1943., vodstvo NDH je svojom propagandom nastojalo uvjeriti dio hrvatske javnosti o skorom pripojenju Istre. Ipak, takve namjere nisu urodile plodom, a diplomatski pokušaji da se Reich odobrovolji za takva nastojanja nisu uspjeli. Jareb je u zaključku napomenuo kako će se u budućnosti neminovno trebati nastaviti s istraživanjima ne bi li se dobili cjeloviti(ji) odgovori na pitanja o odnosu Ustaško-domobranskog pokreta i vlasti NDH prema Istri.

O ljudskim gubicima Istre u Drugom svjetskom ratu i poraću (233-252) piše Marino Manin, dok Berislav Jandrić potpisuje rad pod naslovom *Komunistička partija Hrvatske u Istri tijekom prvih godina nakon završetka Drugog svjetskog rata* (253-277). Milan Rakovac je u radu naslovljenom *Kultura opstanka* (279-293) dao osobni i zanimljiv osvrt na fizičke i mentalne granice između hrvatskoga, talijanskog i slovenskog naroda u XX. stoljeću na istarskom poluotoku, za koje se nada kako će zajedničkom perspektivom postati suvišne i imaginarne.

Drugu cjelinu koja se bavi, kako je navedeno, društvenim i kulturnim aspektima istarskih identiteta otvara rad Franje Emanuela Hoška *Identitet istarskog svećenika kao čimbenik identiteta Istre prema romanu Šime Sironića "Teški dani"* (1961.) (299-316). Ljudevit Anton Marčić dao je rad pod naslovom *Uloga istarskih franjevacu u reformaciji i protureformaciji* (317-328). *Katolička crkva i diplomatsko-politička borba za priključenje Istre Hrvatskoj (1945.-1947.)* (345-369) naslov je članka Stipana Trogrlića. Autor se u tekstu bavi istarskim nacionalno-ideološkim problemima Katoličke crkve sveprisutnim tijekom druge polovine XIX. i prve polovine XX. stoljeća. Težak i nesiguran položaj i hrvatskog i talijanskoga svećenstva nastavio se i nakon kapitulacije Italije 1943. i napora jugoslavenskog vodstva da Istru pripoji Hrvatskoj, te istodobno iskorijeni prisutnost svećenstva u narodu kao i same Crkve u korist nove ideologije. NOP u Istri, nastavlja autor, nije mogao zanemariti utjecaj pojedinih narodnih svećenika koji su im bili itekako potrebni kako bi u budućim pregovorima sa Saveznicima riješili pitanje Julijske krajine na zadovoljavajući način. Tako je poznati istarski svećenik Božo Milanović, koji je nakon Drugoga svjetskog rata imao veliki utjecaj na istarske Hrvate, a zbog svoje vjerske uloge bio označen kao neprijateljski nastrojen prema NOP-u, određen da sudjeluje na Pariškoj mirovnoj konferenciji gdje je imao zadaću uvjeriti francuske katoličke krugove u opravdanost jugoslavenskih zahtjeva. Možda Milanovićevu misao vodilju najbolje oslikava jedna njegova izjava iz tog razdoblja: "Državne granice određuju se za

stoljeća, dok se režimi mijenjaju, a pod Italijom je u opasnosti život našeg naroda". Religijske teme zaključuje Željko Boneta koji se s obrađenim razdobljem približio našem vremenu s člankom *Modernizacija i religioznost u Istri* (371-390).

Nenad Pokos i Dražen Živić prikazali su i analizirali statističke podatke o broju stanovništva u radu *Suvremena demografska slika Istre* (393-417). Razmatrano je razdoblje između 1991. i 2001., a rezultati su više nego zanimljivi. Naime, prirodna je depopulacija u tom intervalu iznosila 3799 stanovnika (toliko je bio veći broj umrlih od živorođenih), a prirodni je pad stanovništva 2002. godine imao nešto veću stopu od hrvatskog prosjeka (-2,4%). Posebno je zabrinjavajuće, prema autorima, što u posljednjih pet promatranih godina (1998.-2002.) čak 34 od ukupno 39 istarskih gradova i općina bilježi smanjenje broja stanovnika prirodnim putem. Takav prirodni pad na prostoru gotovo čitave Istre samo donekle nadoknađuje pozitivna migracijska bilanca na priobalnom pojasu.

Slijedi rad Marija Sošića naslovljen *Komparativna analiza nacionalne komponente popisa stanovništva 2001. godine u Istri* (419-438). Sandi Blagonić piše o dihotomizaciji lika koze i lika boškarina u području političkog diskursa gdje se koza identificira s istrijanstvom (i IDS-om) dok se boškarin upotrebljava kao simbol istarskog hrvatstva. Osim samog rada, zanimljiv je i njegov dosjetljivi satirički naslov *Ne budimo ovce, glasajmo za kozu: aktualizirana povijest i simboli u procesu objektiviranja identiteta* (441-461).

Istra u zrcalu povijesnih smjerenja: identitet i strategije tumačenja odnosa čovjeka, jezika i svijeta (463-483) članak je koji potpisuje Robert Blagoni, a u kojemu upozorava na potrebu očuvanja jezika kao izraza lokalnog identiteta. Književnim elementom u povijesti Istre XX. st. bavi se Boris Biletić u tekstu naslova *Prijelomnice povijesti hrvatske Istre u književnu djelu Zvane Črnje* (485-502). Rezultate istraživanja o relativnom odnosu osobnog i socijalnog identiteta građana Istre prikazali su Vlado Šakić, Renata Franc i Ines Ivičić u članku *Psihosocijalna analiza nekih sastavnica socijalnog identiteta građana Istre* (503-521). Socijalnu sliku stanovništva XIX. st. na primjeru Vodnjana prikazao je Jakov Jelinčić u radu pod naslovom *Matične knjige umrlih važan izvor za povijest zdravstva* (523-559), a ispitivanje demografskih i populacijskih osobitosti starijeg stanovništva Istarske županije temelj je članka Olivera Petrak, Mladena Havelke i Jasminke Despot Lučanin naslovljenog *Uloga lokalne zajednice u skrbi za starije osobe - neka obilježja starijeg stanovništva Istre i usporedba s drugim područjima u Hrvatskoj* (561-577).

Kao što se iz navedenoga vidi, skup je, pa tako i zbornik, bio prožet interdisciplinarnim tematskim pristupom; vodilo se računa o povijesnim, crkvenim, demografskim, političkim, jezičnim, kulturnim i socijalnim aspektima identiteta Istre. Takav pristup istraživanju identiteta valjano je rješenje koje takvu problematiku može i mora višeslojno obraditi. Zaključna razmatranja autora zbornika poručuju da je to tek početak istraživanja ove nedovoljno proučavane problematike, koja ujedno mogu poslužiti i kao putokaz budućim znanstvenicima. Primjerice, Miroslav Bertoša upozorio je kako suprotno etimološkome značenju riječi *identitet* neke skupine, etnosa ili naroda u povijesnome smislu ne označuje *istovjetnost*, kao što ni pojam *identifikacije* koji ga prati ne znači potpuno *poistovjećivanje*. Zato se u budućim istraživanjima istarskog identiteta moraju dosadašnjim saznanjima, vezanim ponajviše za prevladavajući hrvatski etnos, pridodati i ona koja se tiču drugih nacionalnih manjina kako bi se upotunio kompleksni istarski mozaik.

Milan Radošević